

LİRİKA ÖRNEĞİNDE BAHTİYAR VAHAPZADE'DE GELENEĞİN İZLERİ VE FUZULÎ

Hikmet Koraş*

Özet: Bahtiyar Vahapzade, çağdaş Azerbaycan edebiyatının son dönemdeki en büyük şairlerinden birisidir ve aynı zamanda bir bilim adamıdır. Vahapzade, Sovyetler Birliği döneminde doğup yetişen bir şairdir. Buna rağmen, propaganda şiiri yazmamış ve rejim tarafından yasaklanmasına rağmen Azerbaycan şiir geleneği çizgisini devam ettirmiştir. Bu manada, Vahapzade'nin şiirlerinde Fuzulî'nin çok açık etkilerini görmek mümkündür. Aşk anlayışı, karşılıksız sevgiyi ifadesi, sevgi için ısrap çekmekten zevk alması, bunları ifade ederken kullandığı sanatlar ve imaj Fuzulî'yi çağrıştırmaktadır. Ancak bütün bunları, hece ile dörtlük, beşlik veya altılık bentler veya serbest tarzda yazdığı şiirlerde uygulamıştır. Söyleyiş ve imaj olarak geleneği devam ettiren şair, şekil olarak klasik şiirin tamamen dışındadır. Bundan hareketle, şiirlerinin muhtevası yönüyle Vahapzade hakkında, Fuzulî ile başlayan Azerbaycan şiir geleneğinin son halkası demek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Vahapzade, Fuzulî, aşk, Azerbaycan edebiyatı, klasik şiir.

THE TRACES OF TRADITION IN BAHTİYAR VAHAPZADE AND FUZULÎ

Abstract: Bahtiyar Vahapzade is one of the greatest poets of the late modern Azerbaijan literature and also a scientist. Vahapzade is a poet who was born and grown in the Soviet Union period. However, he did not write propaganda poems and, although forbidden by the regime, he continued the Azerbaijan poetry tradition. In this sense, it is possible to see obvious effects of Fuzuli on Vahapzade's poems. His view of love, his expression of unrequited love, his appreciation of suffering for love, the arts and image he used while expressing these reminds of Fuzuli. Nevertheless, he practised all these in his poems which he wrote by four, five or six-line-paragraphs with syllable or in his free style poems. The poet continuing the tradition as utterance and image is completely out of classical poetry as form. In conclusion, it is possible to state that, in terms of the contents of his poems, Vahapzade is the last link of the Azerbaijan poetry tradition, which started with Fuzuli.

Keywords: Vahapzade, Fuzuli, Love, Azerbaijan Literature, Classical Poetry

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, Çağdaş Türk Lehçe ve Edebiyatları Anabilim Dalı.

ÇALIŞMA HAKKINDA

Bu çalışma, Bahtiyar Vahapzade'nin *Lirika*¹ adlı eseri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Bu beş bölümden birincisi 1950-1960, ikincisi 1960-1970, üçüncüsü 1970-1980, dördüncüsü 1980-1987 yılları arasında yazılan şiirleri ve beşinci bölümü "Goşmalar, Geraylar², Gezeller" oluşturur.

Kitaptaki şiirlerde genellikle başlık olmasına rağmen bazılarında başlık konulmamıştır. Bunu, bir önceki şiirin altında yazılış tarihi belirtilmesi ve sonraki şiirin araya yıldız konularak ayrılmasından anlıyoruz. İncelememize aldığımız bent veya mısraların hangi şiire ait olduğunu, başlığı olan şiirlerin başlığını, olmayanları ise kitap adıyla birlikte sayfa numarası vererek belirttik.

GİRİŞ

Şiir, var olduğu günden beri insanlığın dili, aşk ise insanlığın yaratıldığı günden beri şiirin konusu olmuştur. İnsanlığı, alelade bir varlık derecesinden alarak yücelten duyguların başında aşk gelir. O bazen sabır olur maşuka kavuşmak için mısralarda tespih gibi çekilir, bazen ilacını istemediği insanı olgunlaştıran derttir, bazen bir hıçkırık olur, bazen bir feryat; bazen bir kordur için için insanı yakar, bazen yalnızlıktır, bazen kimsesizlik. Maşuk görünürde bir karşı cinstir, gerçekte, sevenin gönlündekidir; bazen güzel bir kadın, bazen vatan, bazen hürriyet, bazen anne, bazen memleketdir. Sevenin gönlündeki ile gerçek arasındaki fark ise sanattır, duygunun yüceliği, aşkın büyüklüğüdür. Şiirde duygularını bu kadar yüceltenler, sözün tilsimini keşfedenlerdir. Bu tilsim, onları ölümsüzleştirir. Bu tilsim, Azerbaycan gibi demir perde ile çevrilmiş coğrafyalarda duygu, düşünce ve fikirlerin tek ifade tarzıdır (Özkan, 2009: 52-56).

Her insanın yüreğinde bu duygu bir nebze vardır; ama herkes bunu ifade edemez. Bunu ifade eden ise sanatçıdır, şairdir. O ifade gücü, insanı sanatçı yapan güçtür. Üstelik bazı insanlar, bir işin hem akademisyeni hem de bizzat uygulayıcısıdır. Nazariyat ile uğraşanların, bu nazariyatı uygulamaları çok zordur. Çünkü nazariyatçılık imtihan etmek, sanatçılık ise imtihan olmak gibidir. Bundan dolayı zordur. Geçmişte Fuzulî (İpekten, 2003: 27), günümüzde Bahtiyar Vahapzade, bunların üstesinden gelebilen ender insanlardandır. O, milletine ait olan her şeyin, vatanının, dilinin, medeniyetinin yorulmaz savunucusudur (Akpınar, 1994: 394-414). *Lirika*'da yer alan şiirlerin hepsinde de bunu görürüz.

Bunu düşünen pek çok kişi, "Hocalık, sanatınıza engel olmuyor mu?" diye bizzat kendisine sormuştur (Vahapzade, 1999: 5). Vahapzade ise buna şöyle cevap vermiştir:

"Hayır! Çünkü, evvela gençlerle bir arada olmak, onların arzu ve isteklerini bilmek ve arzularla yaşamak, gençlik duygularıyla soluk almak beni hayata bağlıyor ve ilhamımı her gün yeniliyor. Gençlik hayatı, tükenmez bir ilham kaynağıdır. Diğer taraftan yazarlıkla beraber hocalığın da ilk sorumluluğu in-sanda güzel duygular uyandırmak ve onları büyük fikirlerin arkasından kanatlandırmak değil mi? Böylece, şairliğimle hocalığım bir noktada birleşiyor, aynı hedefe yöneliyor ve aynı maksada hizmet ediyor."

Ayrıca, nazariyatçılıkla sanatçılık arasındaki ince çizgiyi, "Kıymet" adlı manzum hikâyesinin girişinde şöyle belirtir (Vahapzade 199: 5):

*Yarıya bölünür günüm saatım,
Vaht benim servetim, benim varımdır.
Muallimlik benim günüm, hayatım,
Şairlik en yüce duygularımdır.*

Şair, kendisi hakkında "Ananeye bağlı bir şairdir." hükmüne karşılık, "Aynı renkli ve sun'i civcivlerden başka, dünyada ananesiz hiçbir şey yoktur." diyerek ananenin monotonluk olmadığını, sadece öze sadakat olduğunu belirtip (Vahapzade, 1999: 5), ağaç için kök ne anlam ifade ediyorsa, sanatçı için de ananenin onu ifade ettiğini söyler (Vahapzade, 1999: 6).

Ona göre yenilik ise köke bağlanarak ve topraktan gıdalanarak yeni, tekrarsız kollar ve dallar atmaktır (Vahapzade, 1999: 6).

Yeniliği taklit zannedenler için ise, "Sanat dünyasında yenilik sloganıyla ortaya çıkanlar genellikle yeniliği dışarıda arıyor, milli ananesini beğenmiyor ve kendi özüne ve toprağına dudak büküyor." der (Vahapzade: 1999, 6).

Farklı zaman dilimlerinde, farklı coğrafyalarda yaşayan bazı kişiler aynı veya yakın duygularla, benzer veya aynı şeyleri söyleyebilir. Farklı zaman dilimlerinde söylenenler belki taklit olarak yorumlanabilir; ancak ifadenin orijinalliği tereddütlerin giderilmesi için yeterlidir. Bu taklit değil, olsa olsa ananeyi devam ettirmektir.

Bahtiyar Vahapzade, geleneği devam ettiren günümüz Azerbaycan şairleri arasında, özellikle aşkı terennümü, karşılıksız sevgiyi savunması, aşk ıstırabından hoşnutluğu, ayrılığın aşkı besleyip büyüttüğü anlayışını dile getirmesi, sevgiliyi hayal etmekten duyduğu hazı ifadesi, beşerî aşktan ilahî aşka uzanan bir çizgi takip et-

mesi (İpekten, 2003: 30) vs. gibi hususlarda kendisi gibi âlim bir şair olan (İpekten, 2003: 27) Fuzulî'yi çağrıştıran bir üsluba sahiptir. Vahapzade'nin eserlerinde kökleri millî tarihe, edebî geleneklere ve halk hayatına uzanan zengin bir tecrübenin yaşadığını görürüz (Özkan, 2009: 52-56). Bu hüküm, *Lirika*'daki şiirler için de geçerlidir.

Fuzulî, doğrudan başka şairlerden etkilenmeyen Türk edebiyatının zirve şairlerinden biri olan (İpekten, 2003: 28) ve Divan şiirini zirveye taşıyan bir şairdir (Mazıoğlu, 1997: 9). Türk edebiyatında, XVI. asırdan bugüne kadar yetişmiş en büyük lirik şiir ustasıdır (Mazıoğlu: 1997, 22). Aynı zamanda bir Azerbaycan sahası şairidir (İpekten: 2003, 24). Hâl böyle olunca Vahapzade'nin Fuzulî'yi okuyup ondan etkilenmemesi mümkün değildir. Klasik Türk şiirinin zirvesindeki şair, geleneğin de en köklü şairidir.

Fuzulî'yi hatırlatan mazmunlar ve üslup dışında Vahapzade, Türk halk şiirinin bazı özelliklerini de şiirine taşımıştır. Bu, şiirde kullandığı halk deyimleri, benzetmeler ve şiirin şekil özellikleriyle ilgilidir. Vahapzade'nin Halk şiirinden, kendi şiirine taşıdığı en önemli özellik şüphesiz hece veznidir. Zaman zaman aruzla da yazan şair genellikle hece veznini tercih etmiş ve başarıyla kullanmıştır. Bunu dikkate aldığımızda, Bahtiyar Vahapzade'nin geleneğe bağlılığını iki başlıkta ele almak gerekir. Bunlardan birincisi şekil, ikincisi ise muhtevadır.

ŞEKİL BAKIMINDAN GELENEĞE BAĞLILIK

Azerbaycan şiirinde geleneğe bağlılığı ile dikkat çeken ve bunu kendisi de dile getiren Vahapzade, şiirlerinde şekil bakımından da geleneğe bağlıdır. Şiirlerinin çoğunu dördlük nazım birimi kullanarak yazan şair, dördlük nazım birimi ile yazdığı şiirlerde ve diğerlerinde de genellikle hece veznini kullanmıştır. Hece ile yazdığı bazı şiirlerinde ise aruzun izlerini görmek mümkündür. "Goşmalar, Geraylar, Gezeller" bölümünde, goşmalar ve geraylar hece, gazellerin tamamı ise aruz vezni ile yazılmıştır.

Hece Vezni ile Yazılmış Şiirleri

Bazı istisnaları olmakla birlikte Vahapzade'nin *Lirika*'sında yer alan şiirlerin çoğu hece vezni ile yazılmıştır. Geleneksel Türk şiirinin vezni hecedir (Karataş, 2004: 198). Bu hüküm Azerbaycan halk şiiri için de geçerlidir. (Mirehmedov, 1978: 33; Guliyev, 1993: 103).

Türkler İslam'ı kabul etmeden önce sadece hece veznini kullanıyorlardı, İslam'ın kabulünden sonra şiirde aruz vezni de kullanılmaya başlanmış, bundan sonra Divan şiirinde aruz, Halk şiirinde ise parmak hesabı da denilen hece kullanılmaya devam etmiştir (Dilçin, 1995: 39). Halk şiirinde en çok kullanılan hece vezni kalıbı ise yedili, sekizli, on birli ve on dördlüdür (Dilçin, 1995: 42).

Vahapzade'nin, *Lirika*'da bulunan şiirlerinin çoğu 11'li hece vezni ile yazılmıştır. On birli hece vezni, geleneksel Türk şiirinde en çok kullanılan hece vezni kalıbıdır (Çetin, 2004: 264). Koşmalar, destanlar, Tekke şiiri nazım türleri ve bunların dışında kalan pek çok folklor ürünleri bu kalıplar kullanılarak yazılmıştır (Dilçin, 1995: 49). *Lirika*'daki "Goşmalar"ın tamamı ve bunların dışındaki şiirlerin çoğu 11'li hece vezni kullanılarak yazılmıştır. *Lirika*'da bulunan 277 adet şiirden 172 tanesi hecenin 11'li, 26 tanesi 7'li, 14 tanesi 8'li, 4 tanesi 15'li, 4 tanesi 14'lü, 1 tanesi de 10'lu kalıbı ile olmak üzere 221 tanesi hece vezniyle yazılmıştır.

11'li hece vezni ile yazılan 164 şiirden 44 tanesi koşmadır. Geri kalanlar ise 11'li hece vezni ile yazılmış nazım birimleri ve sayısıyla, kafiye düzenleri farklı şiirlerdir.

Koşmalar dışında 11'li hece vezniyle yazılan şiirlerin çoğu dörtlük nazım birimiyle yazılmış olup nadiren 6, 8, 10, 14 mısralık ve mısra sayısı karışık bentlerle yazılanlar da vardır. Bu şiirlerden dörtlükler hâlinde yazılanlar genellikle abab cdcd efef biçiminde çapraz kafiyelidir. Nadiren kafiye düzeni aksayan farklı kafiye düzeninde yazılmış şiirler vardır. Bunlar, abab ccdd eefe; aabb cdcd; aabb ccdd biçiminde kafiye düzenine sahiptir. Düz kafiyelenmiş şiirlerin dışındaki kafiyeleniş, koşmalardaki ilk dörtlüğün kafiyelenişini hatırlatmaktadır.

11'li hece vezniyle yazılmış mısra sayısı 6, 8 ve 10 olan şiirler genellikle mesnevi tarzında, aabbccdd düz olarak kafiyelenmiştir. Bentlerdeki mısra sayısı karışık olanlar ise çok daha farklı şekillerde kafiye düzenine sahiptir.

11'li hece vezniyle yazılmış koşmalar ise klasik kafiye düzenini korumuştur. İlk dörtlüğün dışında kafiye düzeni genellikle ilk üç mısra kendi arasında, dördüncü ise ilk dörtlüğün dördüncü mısra ile kafiyeli veya nakarat şeklindedir. İlk dörtlükler ise genellikle abcb şeklinde olup bunun dışında, abab veya diğer dörtlüklerde olduğu gibi aabab biçiminde ilk üç mısranın kendi arasında kafiyelendiği koşmalar da vardır. Koşmalarda bent sayısı üçle altı arasında değişmektedir. On dokuz koşmadan çoğunun başlığı vardır, sekiz tanesi ise başlıksızdır.

8'li hece vezni ile yazılmış 13 şiirden 9 tanesi geraylıdır. 10 tane geraylı içinde sadece bir tanesi 7'li hece vezni ile yazılmıştır. Geraylılar dışında 8'li hece veznine sahip şiirlerden sadece bir tanesi 5, bir tanesi de 6'lık mısradan oluşan bentlerle yazılmıştır. Geri kalanların tamamı dörtlüklerden oluşmaktadır. 8'li hece vezniyle yazılmış beş mısradan oluşan şiir aaabb ccbb ddbb biçiminde; altı mısradan oluşan ise abcbdb efefef biçiminde kafiyelenmiştir. Geraylılar dışındakiler ise abab cdcd biçiminde çapraz kafiye düzenine sahiptir.

Geraylıların kafiyelenişi de koşmalarda olduğu gibidir. Kural dışına çıkan bir geraylıda, ilk dörtlük dâhil tamamında sadece iki ve dördüncü mısralar kafiyelidir.

Lirika' da 19 gazel vardır. Bu 19 gazelden 3 tanesine redifler isim olarak konulmuş, geri kalan 16 tanesi ise isimlidir. Gazellerdeki beyit sayısı 4 ile 7 arasında değişmektedir. Gazellerde kullanılan aruz kalıbı ise sınırlıdır. 19 gazelden 12 tanesi aruzun "Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün"; 4 tanesi "Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fa'lün)"; 2 tanesi "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" ve 1 tanesi de "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.

Geride kalan 56 şiirden 19 tanesi "Gazel" başlığı altında aruz vezniyle yazılmış şiirlerdir. 37 tanesi ise serbest veya serbest müstezat şeklinde yazılan şiirlerden oluşmaktadır. Bu tarzda yazılan şiirlerden tamamen serbest tarzda olan şiir sayısı çok azdır. Serbest müstezat tarzında yazılmış şiirler genellikle uzun mısraları 14, kısa mısraları 7, bazıları 7-14 biçiminde, bazıları ise yedi ve sekizlik mısralar bir düzen gözetilmeden karışık olarak yazılmış şiirlerdir. Yine buna benzer şekilde şiirdeki mısraları belli bir hece sayısında olup birkaç mısradan oluşan aksadığı şiirler vardır.

Bu tarzda olan şiirlerinde de Vahapzade muhtevada gelenekten kopmamıştır. Mısra kırılmalarını ve serbest müstezat şeklinde yazılanları ise şiirde ahengi yakalamak için yapılmış arayışlar olarak yorumlamak mümkündür.

MUHTEVA BAKIMINDAN GELENEĞE BAĞLILIK

Vahapzade'nin *Lirika'sı*, aşk şiirlerinden oluşan bir eserdir. Şiirleri okuyunca, sanki Fuzulî'yi karşımızda buluyoruz. Nazım birimleri, nazım şekilleri ve vezinler farklı olsa da, ifade edilen duygu ve ifade ediliş tarzı hemen Fuzulî'yi akla getirir.

Çağdaş sanatkârların aşk anlayışı ile bir klasik Divan şairinin aşkı ifade edişini mukayese etmekteki asıl amacımız, sanatkârın yüz yıllar sonra da gelenekten kolay kolay kopamayacağını göstermektir. Çünkü sanatkârın anane olarak ifade ettiği değer, yüzyıllar geçmesiyle oluşmuş bir millî birikimdir.

Günümüz insanı kültürel kimlik ve zihniyet olarak ne kadar değişirse değişsin, sanatın en önemli temi "aşk" konusunda kolay kolay gelenekten kopmamakta, yaşadığı çağda geleneği yeni bir dil, üslup ve anlayışla tekrar etmektedir. Fuzulî ise Türk edebiyatının en tanınmış, aşk, ıstırap ve yeni mazmun bulma ve kullanma konusunda usta şairidir (İpekten, 2003: 3-32). Fuzulî'nin şiirlerinde bahsettiği aşkın beşerî ve bedenî sefih hazlarla ilgisi yoktur. Onun aşkı maddî ve beşerî hazzın üstünde, ilahî aşkı çağrıştıran yüce bir duygudur (Mazıoğlu, 1997: 28) ve maddî olmayan beşerî bir aşktır (Mazıoğlu, 1997: 27).

Günümüzün maddileştirilmiş, cismanileştirilmiş, bedenî, beşerî aşkı, Bahtiyar Vahapzade'de, Klasik Divan şairi Fuzulî'nin şiirlerindeki benzer şekilde yüceltilmiş, idealize edilmiş, hatta bazen ilahileştirilmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Tespitlerimize göre Vahapzade de, tıpkı Fuzulî gibi aşk ıstırapını terennüm eden, bu konuda yeni mazmunlar arayan ve kullanan, *Lirika'*sından hareketle, aşk şairi diyebileceğimiz bir şairdir.

Şairinin *Lirika'* da, ananeye bağlılık dediği, aşk anlayışını, aşk ıstırapından zevk almasını, rind-meşrep bir hayatı yansıtmamasını, yalnızlık duygusunu ifade eden mısraları tespit ve tasnif etmeye çalıştık. Bu tespitler ve başlıklar şunlardır:

Aşk Anlayışı

Aşk, her şeyden evvel insanı ve insanlığı sevmektir. Âşık olan kişi, her şeyi ve herkesi sever. Sevmek insanın gönlünü aydınlatır. Bu, Yunus'un;

Yaratılanı hoş gördük

Yaratandan ötürü

(Karayumak, 2007: 31)

Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen

Ta âşıklar safında tamam olasın sadık

(Karayumak, 2007: 31)

mısralarında dile getirilen hoşgörü konusunu Fuzulî;

Ey Fuzulî kılma zam terk-i tarik-i ışk kim

Bu fazilet dahil-i ehl-i kemal eyler meni

(Tarlın, 2005: 655)

*Vadi-i vahdet hakikatde makam-ı işkdur
Kim müşahhas olmaz ol vadide sultandan geda*
(Karahan, 1989:167)

beyitlerinde aşkın insanı olgunlaştırdığını, insanı insan yapan değerleri kazandırdığını ifade eder.

Vahapzade bunu;

*Evel canıma gan dağıdan adi ürekdi,
Vallah, seni sevmekle gönüllendi bu gönliüm.*
(Lirika, 211³)

mısralarıyla yansıtırken maddî anlamda yürekle kalp arasındaki farkı sevmekte gösterir.

Fuzulî;

*Ey Fuzulî menzil-i maksuda yetmek istersen
Hiç rehber yokdürür etvar-ı müstahsen kimi*
(Tarlan, 2005: 677)

mısralarında aşkın insanı menzile götüren bir kılavuz olduğunu;

*Mürde canum iltifatundan bulur her dem hayat
Ölürem ger kılmasan her dem mana bir iltifat*
(Tarlan, 2005: 135)

mısralarında ise sevginin kendine hayat bahsettiğini, aşksız bir hayatın ölümden farksız olduğunu söyler.

Vahapzade de;

*Törpag hemişe göylere möhtac ve teşnedir
Göylerde gördüyüm bu fesad, hansı fitnedir?
Sen, sen yaratmışan yeniden eşkden meni,
Bilmem, özün yarattığını sevmemek nedir?*
(Gir'e, 155)

mısralarında, Yunus Emre'nin yaratılanı Yaratıcı'dan ötürü sevmek felsefesini farklı bir şekilde ifade eder. Vahapzade, Yunus'un;

*Beni bende demen bende değılem
Bir ben vardır bende benden içeru*

şeklinde ifade ettiği manayı, "men" redifli gazelinde;

*Yoh, açmamışam men hele öz gönlümü aşkar,
Men, men deyilem, bir ulu fikrin özüyem men.*

(Lirika, s. 210)

biçiminde, kendisini tecrit ederek görünen bedeninin içinde farklı birisi olduğunu dile getirir.

Seven insan bütün dünyayı sevgi gözüyle görür. Hayatı sevgiyle yorumlar. Dünyayı güzelleştiren ve insanın çevresini güzel görmesini sağlayan sevgidir. Vahapzade, bunu şu mısralarında dile getirir:

*Men sevirem... derede
Ahan seller ganımdır.
Denizdeki dalgalar
Menim heyecanımdır.*

*Men sevirem... danışır
Dağda susan bulaglar.
Menim dileklerimdir
Düymelenen bulaglar.*

*Men sevirem gayalar
Çiçek açır, gül açır.
Men sevirem... duygular
Üreyimde dil açır.*

*Men sevirem yanımdan
Ötebilmez gem benim.
Men sevirem guşların
Neğmesi neğmem benim.*

*Men sevirem... üreyim
Öz sineme dar gelir.
Men sevirem... gelbime
Sevgiden bahar gelir.*

(Men Sevirem..., 97)

Vahapzade'ye göre aşk insanı dünyevî olan her şeyden, insanı zamana ve mekâna bağlı kalmaktan da kurtarır, beşeriyetin üzerine yükseltir. Bu, insanda ezelden olan bir duygudur. Geleneğin zirve-
sindeki şair Fuzulî bunu;

*İlm kesbiyle paye-i rif'at
Arzu-yı muhal imiş ancak*

*Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak*
(Mazıoğlu, 1997: 26)

mısralarında âlemdaki her şeyin aşktan ibaret olduğunu;

*Ömrlerdür eylerem ahval-i dünya imtihan
Nakd-i ömr ü hasıl-ı dünya bir yar imiş*
(Tarlan, 2005: 330)

mısralarında ise dünyanın yârdan, dolayısıyla aşk ve sevgiden ibaret olduğunu belirtir.

Vahapzade bu manayı,

*Açmışken gönlümde al-elvan güller,
Bağçada açılan gülü neyelerim?
Gönlümde ebedi odum var benim,
Ocağda garalan külü neyelerim*
(Neylerem, 176)

mısralarıyla ifade ederek gönlündeki sevgilinin ve onun yaktığı ateşin kendisine yettiğini, başka bir şeye ihtiyacı olmadığını belirtir.

Fuzulî;

*Vâdi-i ışkda sevda ile ser-geşte idüm
Gelmeden gerdişe bu günbed-i devvar henüz*
(Tarlan, 2005: 310)

mısralarıyla da dünya yaratılmadan evvel aşk olduğunu, sevginin insanın yaratılışında ve ezelden var olduğunu söyler. Vahapzade bunu;

*Beli, ilk insanla hemyaşam artıg,
Bilmiren aydayam, ya gündeyem men.
Zamandan, mekândan çıxmışam artıg,
Dünyevî âlemin fövgündeyem men*
(Sevebiliremse, 37)

*Vügar hara eşg hara?
Sevenler «men», «men» demez.
Sevenler eşg odunda
Eriyib itmezmi bes*
(Gururu Neyleyirsın, 89)

*Men sevirem üreyim
Öz sineme dar gelir.*

*Men sevirim... gelbime
Sevgiden bahar gelir.
(Men Sevirim, 97)*

mısralarıyla ifade eder. Aşk, insanı yüceltir. Şaire göre aşk ateşiyle yanan birisi için yeryüzü ve dünya, onu hapseden, sınırlayan bir kafestir.

Vahapzade'de;

*Muallimlik benim günüm, hayatım,
Şairlik en yüce duygularımdır.
(Vahapzade, 1999: 5)*

mısralarıyla ifadesini bulan duygu, Fuzulî'de;

*Menden Fuzulî isteme eşârı medh ü zem
Men aşıkam hemîşe sözüm âşıkanedür
(Tarlan, 2005: 210)*

mısralarıyla dile getirilir. Fuzulî, ilahî aşkı terennüm eden bir şairdir. Vahapzade'nin bu ifadelerini, Divan şiirini çağrıştıran tasavvufâne mısralar olarak yorumlamak mümkündür. Vahapzade;

*Yanan bir üreye, seven bir kese
Göylerin özü de gefes deyil mi?
(Sevebiliremse 37)*

*Çiçeklerden, küleklerden men alam etrini yarın,
Dilek ölmez, ürek ölmez, sevenlerçin ölüm yohdur
(Lirika, s. 204)*

mısralarında, seven bir gönül için göklerin bile kafes olduğunu belirttikten sonra, seven insanlar için ölümün olmadığını, sevginin insanı ölümsüzleştirdiğini söyler.

Vahapzade, "Mehebbet" redifli gazelinde, en temiz ve ulvî duyguları aşk olarak yorumlar ve dünyanın aşkla döndüğünü, insanı yücelttiğini veya alçalttığını, hayattaki eziyet ve zevkin aşktan ibaret olduğunu belirtir.

*En ulvi, temiz duygudur insanda mehebbet,
Ömrün yoluna nur sepir her anda mehebbet
Dünya da mehebbetle dönür, fırlanır ancak
Mehver de mehebbetdi, bu dövrün da mehebbet.
Ad-san da şeref-şan da bir övladıdır eşgin,
Şöketde mehebbetdi, gülüm, şan da mehebbet.*

*Min yol de ki, sev! Sevgidir insanı ucaldan
Yoh faidesi, yohsa eger canda mehebbet.*

*Hem zövğüdür, hem cövrüdür ömrün, o, heyatın;
İnsanı ucaldan da, gocaldan da mehebbet*

*Dünyanı güzelleştirir öz cilveleriyle
Hoşdur duyan insana heyaldan da mehebbet.*

*Men Bahtiyar oldum o zamandan ki sevildim,
Min can yaşayır ezmle bir canda mehebbet*

(Lirika, s. 205-206)

Vahapzade'nin, hayatı aşktan ibaret olarak ifade eden bu gazelindeki aşk anlayışı, Hüseyin Cavid'in "Menim Tanrım güzelliğidir sevgidir." (Karayev, 1993: 276-293) ifadesine çok benzer. Bütün dertlerin şifası, bütün dertlerin devası olarak sevginin gösterilmesi, şairin sevginin mucizesine ne kadar inandığını göstermesi açısından önemlidir.

Aşkî İfade

Bir insanın sevmesi ve âşık olması kadar, sevdiği insana sevgisini ifade etmesi ve ediş şekli de çok önemlidir.

Fuzulî, secde ederken alnında biriken tozların alın yazısını oluşturduğunu;

*Gubar-ı secde-i rahun hat-ı levh-i cebinümdür
Sücut-ı der-gehün sermaye-i dünya ve dinümdür*

(Tarlan, 2005: 213)

mısralarıyla dile getirir. Vahapzade, cevap alamadığı karşılıksız aşkını, mecnun olup diyar diyar dolaşan birisine telmih ederek;

...
*Yene name yazdım, dübare yazdım,
Özüüm de bilmedim heç hara yazdım.
Cavabsız eşgimi mehebbetimi,
Ayağ izlerimle daşlara yazdım.*

(Daşlara Yazdım)

der. Burada, kendisinden geçmiş bir şekilde dolaşırken bıraktığı izlerin aslında sevgiliye yazılmış birer mektup olduğunu belirtirken aşkın kendisini mecnun ettiğini de tevriyeli bir şekilde ifade eder.

Şairin şiirde tarif ettiği güzellik aslında onun hayalindeki güzeldir. Güzellik ise izafidir. Birine göre güzel olan diğerine göre güzel olmayabilir. O ölçü ise şairin gönlündedir. Bunu Fuzulî;

*Nice suret bağlasun gönlüm halâs-ı ıŖkdan
İŖkdur bir hâl kim ol hâle gönlümdür mahal*
(Tarlan, 2005: 427)

*Canı kim cananı için sevsen cananın sever
Canı için kim ki cananın sever canın sever*
(Tarlan, 2005, 205)

mısralarıyla ifade eder. Vahapzade ise;

*Deyirsen:? özünü yaman sevensen,
Deyirem:? bunun da sebebi sensen.
Özümü sevmeydim.*

*Hele eksine,
Bir zaman özümden bezib usandım.
Ele ki, ürekden bağlandım sene,
Özüm öz gözümde deyer gazandım*

*Özümü sevmekte borçluyum sene,
Sevgi bir sirdi ki, men ona teslim.
Başka birini yoh, men döne döne
Seni sevdiyimden, özümü sevdim.*

(Lirika, s. 139-140)

mısralarında, kendi gönlünde sevgilinin sevgisi olduğu için kendini sevdiğini belirterek, bir manada sevdiğini severek kendisinin insan değerine ulaştığını söyleyip hüsn-i talil yapar. Bir manada da sevdiği ile bütünleştiğini, sevginin yerinin gönül olduğunu söyler.

*Menim iç dünyamı, çöl dünyamı görmek dileyen
Sene bahsın, seni görsün, o da sensen, bu da sen.*

*Seni bu dünyaya benim heyretimin heyretisen,
Yeniden heyrete saldın ne geder heyreti sen*

(Lirika, s. 211)

Vahapzade, "sen" redifli gazelinde, kendisini tanımak isteyenlerin sevgilisine bakmasını, kendisini onun kalbinde göreceklerini söyleyerek hayran olduğu sevgilisini her gördüğünde hayranlığının arttığını ifade eder.

*Sorursan ki, söyle nedir mene seni sevdiren?
Nece verim cavabını, heç bilmiren nece men.
Demiren ki, bahardan xoş gül çiçekden incesen,
Birce bunu bilirem ki, benim üreyimcesen.*

(Cavab, 11)

mısralarıyla sevdiği kişinin, aslında hep şiirlerde ifade edildiği gibi bahardan hoş, çiçekten ince olmadığını, yani sevginin sebebinin müşahhas değil mücerret olduğunu söyler. Kendi aşkının sebebinin de, göze hitap eden bir güzellik olmadığını, gönlünce olmasından kaynaklandığını belirtir.

Şiir, Mecnun'a telmih edilen şu mısralarla devam eder:

*Dolaşib her yanı sordum seni men,
Tapdadım çox gülü çox gülşeni men,
Seni gördüm deyen heç olmadı yar!
Dediler axdaran axırda tapar.
Tapdım axırda seni, ah, ne deyim,
Deme göğsümdə imiş öz üreyim.*

(Deme Göğsümdə İmiş, 16)

Vahapzade, sevdiğini her tarafı dolaşarak aradığını ve sorduğunu; ancak hiçbir yerden cevap alamadığı bu sorunun cevabını, neticede gönlünde bulduğunu söyler.

Bazen şair gönlü ile mantığı arasında kalır. Eğer kişi gönülden sevmişse akıl ve mantık ne söylerse söylesin, seven kişi bütün dünyayı sevgisi ile izah eder. Bu duyguyu Fuzulî;

*Nice suret bağlasun gönlüm halâs-ı ıskdan
İşkdur bir hâl kim ol hale gönlümdür mahal*

(Tarlan: 2005, 427)

mısralarıyla ifade eder. Vahapzade ise;

*Deyek men dönürem!..
Ürek ki, dönür.
Axı, dil deyəni, eşitmür ürek.
Zerre bölünse de göze görünür,
Eğer sen varsan sa,
Men varam demek!
Eğer men varsam sa,
Senem men ancag.
Neçe paralanı, parçalanım men?
Varlığım,*

Yoxluğum
Sensen,

Sen ancag!

Söyle varlığımı neye danım men?

Eğer biz ayrılışag,

Görürecekdir

Xeyalı dünyada fikirlerimiz,

Şe'rimde seslenen kölgeli xallar

Olacaq ebedi görüş yerimiz.

(Lirika, s. 73)

mısralarında birbirini seven iki yüreğin aslında tek bir kişi olduğunu belirterek seven yürekler için zahirde ayrılığın bir şey ifade etmediğini, duygular karşılıklı olduktan sonra şairin kaleminden dökülen mısraların buluşma yeri olacağını vurgular.

Fuzulî, bir taraftan yarattığı "Leyla ve Mecnun"daki aşkla kendisini bütünleştirir; kendisini eserindeki Mecnun'dan daha şiddetli bir aşkı yaşadığını ve gerçek sadık âşığın kendisi olduğunu belirtir. Bu aslında, gerçekte olmayan, hayal edilen ve olması dilenen ve idealize edilen bir aşktır.

Mende Mecnun'dan füzun âşıklık istidadı var
Aşık-ı sadık menem mecnunun ancak adı var

(Tarlın: 2005, 275)

Sebebi sevgili olduğu için şairin nazarında keder ve mutluluk, birbirinden farklı değildir. Bu aynı zamanda bir taraftan sevgiliye bağlanarak onun esiri olmak demektir, diğer taraftan da, onun sayesinde başka her şeyden kurtulduğu için hürriyete kavuşmaktır. Fuzulî gerçek hazzı sevgilisi için yanmakta bulmuştur. Bunun dışındaki her şey onun için gerçek hicrandır. Bunu Fuzulî;

Şem'-i şam-ı fûrkatem subh-ı visali neylerem
Tapmuşam yanmakda bir hal özge hali neylerem

(Tarlın: 2005, 482)

Öyle mu'tad olubam ateş-i hicrarına kim
Görmesem yandırur elbette meni hicranı

(Tarlın: 2005, 632)

mısralarıyla ifade ederken Vahapzade;

Dönür dilençiyeye be'zen Mehebbet,
Ona da buna da el açib durur.

*Men yahşı bilirem, bir günlük hesret
Ömürlük visaldan niye uzundur.*

(Lirika, s. 154)

*Gol budahlı ağac idim
Budanmışam çapıymışam.
Hemdem gedib gölgem itib,
Men özüme gapılmışam.
Amma seni itiren gün
Men özümçün tapılmışam,
Tapılmışam*

(Sevgi Gileyi, 106)

mısralarında, aşkın hasretin anası olduğunu; ancak hasretin de aşkı alevlendirerek âşığı olgunlaştırdığını belirterek seven ve sevilenlerin yaşadığı duyguları anlatır. Vurgulanan şey ise, aşk ve hasret arasındaki bütünlüktür. Bunlar birbirini tamamlayan iki duygudur.

Vahapzade, hasretle geçen bir anın yıllara bedel, bir günlük ayrılığın vuslatta yaşanan yıllardan daha uzun olduğunu belirterek seven için zaman kavramının izafiliği üzerinde durur.

...
*Onda o bilirdi ki,
Hesretin birce anı,
Beraberdır illere.
Birce günlük ayrılık
Neçe illik vüsaldan,
Uzun olur yüz kere.*

(Hesret, 33)

mısraları bu göreceli zamanı ifade eder.

Fuzulî, sevgilinin yokluğunda yıldızları sayarak geçirdiği geceyi kıyamette hesap vermeye benzetir. Bu mahşer gününde insanın hayattayken yaptıklarından dolayı Tanrı huzurunda verdiği hesaba bir telmihtir:

*Geceler encüm sayarak subha dek
Ey şeb-i hecrün mana ruz-ı hisab*

(Tarlan, 2005: 97)

Bir diğer beyitinde de sevgili yanında olsa da olmasa da onu sevmekten duyduğu hazla mest olduğunu, dolayısıyla sevgilinin yanında olup olmamasının önemli olmadığını vurgular:

*Senden etmem dad cevriün var ü lutfun yoh deyiüb
Mest-i zevk-i şevküñem yanumda var yoh*

(Tarlan, 2005: 174)

Bir başka beyitte ilkbaharda gece ve gündüzün eşit olmasından hareketle, önemli olanın vuslat veya ayrılık değil vuslat ümidinin varlığı olduğunu vurgulayarak baharı ümide benzetir ve bu zaman diliminde gece ve gündüzün eşit olduğunu söyler.

*Kılsa vaslun şamumu subha beraber yok aceb
Resmdür fast-ı bahar olmak beraber ruz u şeb*

(Tarlan, 2005: 106)

Vahapzade de;

*Neçe odsan bilmirem,
Sen başa sal bir meni!
Ne geder yanındayam,
Odun yandırmış meni*

*Ele ki, ayrılıram,
Aydın, güñün başına
Meni dolandırırısan
Neçe odsan bilmirem,
Uzagdan yandırırısan...*

(Lirika, s. 36)

mısralarında sevgiliyi bir ateşe benzetir ve kendisini bu ateşe koşan ve kaderi yanmak olan pervaneye benzetir. Fakat âşık bu ateşle yanmayı da bir murat kabul eder. Onun için aşk ateşiyle yanmak mutluluğun ta kendisidir. Bu öyle bir ateştir ki, yakın olsa da yakar, uzak olsa da. Bunu, başka bir şiirinde şu mısralarla ifade eder:

*Sevdiyin gözelin bir köntöy sözü
Bütün ömrün boyu göyneder seni.
Sevgi bir oddur ki, düşse gelbine
Eyler öz özünden derbeder seni.
Güneşe borclusan gördüklerinçin,
Ona da çoh bahsan kor eder seni.*

(Lirika, s. 99)

Ateşe benzeyen sevgi uzakta iken insana hayat vermekte; fakat yaklaştığında ise yakmaktadır. Kendisini yakan bir ateşe benzettiği sevgi ona hayat bahsetmektedir.

Fuzulî;

*Şem'-i şam-ı firkatem subh-ı visali neyelerem
Tapmışam yanmakda bir hal özge hali neyelerem*
(Tarlan: 2005, 482)

beyitinde ayrılık ve kavuşmanın önemli olmadığını, kendisinin mutluluğu yanmakta bulunduğunu belirtir.

Vahapzade, yine birbirini tamamlayan ve Fuzulî'nin birlikte kullandığı vuslat ve ayrılık kelimelerini yakınlık-uzaklık şeklinde kullanarak seven için mekânın izafiliğini;

*Biz ki öyrenmişik hicrana artıg,
Cövü yadda galır, gem unudulur.
Seven gönüllerçün, gülüm uzaklıg
En büyük, en güzel yaxınlıg olur*
(Tezeden, 48)

dörtlüğünde ifade ederken,

*Ayrılıg günleri düzülür sefe,
Her gün gözleyirik, her gün, bir günü.
Ayrı bir adamsan, gülüm, her defe
Vüsalm evveli, hicranın sonu.*
(Tezeden, 48)

*Senin de yerine gonuşuram men,
Goy olsun! Gelbimiz ayrı deyildir.
Biz iki olsag da vüsal günleri,
Ayrılıg günleri bir olurug biz.*
(Tezeden, 48)

dörtlüklerinde ise zamanın izafiliğini vurgular.

Sevgiliyi ve Güzelliğini Tasvir

*Subh salub mihr-i ruhundan nikab
Çık ki temaşaya çıka afitab*
(Tarlan, 2005: 95)

beyitinde Fuzulî, sevgilinin güzelliğinin güneşten daha göz kamaştırıcı olduğunu belirtip "Sen dışarı çık ki, güneş de seni temaşa etmek için doğsun." diyerek güneşin doğmasını sevgilisinin güzelliğini temaşaya çıkmasına bağlar.

Vahapzade ise bunu, ayın hilale dönmesini, sevgilisinin güzelliğini görüp utanmasına bağlayarak sevgiliye sen kendini görebilseydin benden de beter hayran olurdun, der.

*Ay senden utanıb yumar gözünü
Heyranam, gel meni gınama, ceyran!
Sen görebilseydin özün özünü,
Menden daha beter olardın heyran.*

(Ceyran, 8)

Fuzulî;

*Yoh mecalüm özge gül-ruhsara sensiz bakmağa
Öyle kim kılmış gamum öz halüme hayran meni*

(Tarlan, 2005: 672)

beyitinde sevgilinin güzelliği karşısında kendinden geçtiğini ve bir başkasına bakmaya mecali kalmadığını belirttikten sonra, bundan dolayı çektiği gam ve kederden, mutluluğunu ise çektiği gamdan dolayı kendine hayran kalmasıyla ifade eder.

Vahapzade ise;

*Gönlümde, ruhumda yine, yine sen,
Möhürlü, kilidli bir hezinesen.
A benim gönlüme perestar, hayran,
Mene bu dünyanı sevdiren oldun.
Menim özüm geder meni anlayan,
Milyonlan içinde tekce sen oldun*

(Lirika, s. 141)

mısralarında sevililiyi gönlündeki bir kilitli hazineye benzetirken

*Men nece?
Men seni anladım mı bes?
Sensiz benim dünyam mene yavandır.
Tek bunu bilirem*

Aldığım nefes,

*Senin ilgimindir,
Senin havandır.*

(Lirika, s. 141)

mısralarında sevgilinin olmadığı bir dünyanın anlamsız, kendisinin bunu anlamaktan aciz olduğunu belirtir ve anladığı tek şeyin, sevgilinin kendisine hayat veren kaynak olduğunu söyler.

Rö'ya kimi sessiz geçen ömrün,
Her şöhreti sensen, şahı sensen,
Min derde giriftar deli gönlün
Hem derdi hem dermanı sensen.
Ömrün bezeyi, ziynetisen sen.
Me'na mı, ya hikmet mi, nesen sen?

Gönlümdeki bir arzunu açmam,
Her arzumun ilk arzusu sensen.
Sensiz bir heyat zeggum olardı,
Ömrün tadı sensen, duzu sensen,
Ruhum mu, heyalım mı, nesen sen?
(Nesen Sen, 52)

mısralarında ise, mutlu bir hayatın sebebi olarak sevgilisinin varlığını belirtip sevgiliyi gönlünün hem derdi hem de dermanı, gönlün ilk arzusu, ömrünün tadı tuzu olarak niteler ve sevgilisinin hayal mi gerçek mi olup olmadığı konusundaki şüphesini bir istifhamla vurgular.

Karşılıksız Aşk ve Kendini Sevgili İçin Feda Etme

Aşk, değeri dünyada ölçülecek birimi olmayan bir duygudur. Onun yeri gönüldür ve her şeye değer.

Fuzulî'ye göre can aslında sevgiliye aittir. Onun için sevgili zulmetse bile kendi canına zulmetmektedir. Eğer bir gün o canı almayı dilese hiç tereddüt etmeden vermek gerekir.

*Demem kim adli yoh ya zulmü çoh her hâl ile olsa
Gönül tahtına andan özge sultan olmasun yarab*
(Tarlan, 2005: 93)

*Canı canan dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne niza eyleyelim ol ne senüdüdür ne benüm*
(Tarlan, 2005: 457)

beyitlerinde ifade ettiği bu mananın ötesinde, sevgiliden, aşkıandan vazgeçmesi konusunda gelen bir tekliften dolayı, canından vazgeçmenin sevgiliyi terk etmekten daha kolay geldiği için bunu tercih ettiğini belirtir.

*Işk terki dil ü candan görünürdü müşkil
Terk-i ışk eyle dedün terk-i dil ü can etdüm*
(Tarlan, 2005: 452)

*Aşık oldur kim kılur canın fida cananına
Meyl-i canan etmesün her kim ki kıymaz canına
Canını cananına vermektür kemal-i işkun
Vermeyen can itiraf etmek gerek noksanına*
(Karahan, 1989: 169)

mısralarında ise gerçek aşkın kendisini canan için feda etmek anlamına geldiğini, bunu yapamayanın ise noksan olduğunu söyler.

Vahapzade ise;

*Men bir name yazıb gönderdim sene,
Uzağ çemenliye görüş de verdim.
Bir saat vahtını gıymadın mene,
Men sene ömrümü gurban ederdim.*
(Daşlara Yazdım, 6)

mısralarında, Fuzulî ile aynı mantık ve duygudan hareketle kendisine bir saat ayırmayan bir sevgiliye bütün ömrünü feda edebileceğini belirtir.

*Seni canan sanıram çih bedenümden ey can
Men ü cananum arasında çoh olma hail*
(Tarlan, 2005: 431)

beyitinde Fuzulî, kendi canını sevgili zannettiği için onu bedeninden; sevgiliyle arasına girdiği, onunla bir olmasına engel gördüğü için kendi canından vazgeçer.

*Canlar verüp senin kimi canane yetmişem
Rahm eyle kim yetince sana cana yetmişem*
(Tarlan, 2005: 476)

beyitinde ise gerçek hayatın sevgiliye can vermekle elde edileceğini söyleyip kendini ona adayarak hayat bulduğunu belirtir.

Vahapzade ise;

*Heyalınla, fikrinle
Hemişe serxoşam men.
Unutmuşam özümü,
Dönüb sen olmuşam men*
(Unutdurdun Sen Mene, 39)

dörtlüğünde, sevgilinin hayaliyle kendisinden geçtiğini ve onunla özdeşleştiğini bildirir. Aşkla bütünleşmeyi, onunla var olmayı ifade ederken;

*Ummanam sahilimi
Unutdurdun sen mene
Garlı dağam
Selimi
Unutdurdun sen mene
Geçeyem,
Gündüzümü
Unutdurdun sen mene
Bu dünyada her şeyi,
Unutdurub sen mene
Çekdirmisen göz dağı
Evezinde öyretdin
Seni unutmamağı
(Unutdurdun Sen Mene, 39)*

mısralarında ise, dünyada sevdiğinden başka her şeyden vazgeçebileceğini, vazgeçilemeyen ancak sevgili olduğunu dile getirir. Diğer taraftan, şair sevdiğinin gözüne çektiği perde ile her şeyi unutturduğunu ve artık dünyayı onun gözüyle gördüğünü söyler.

Bu mana, Fuzulî'nin beyitlerinde ise şöyle ifadesini bulur:

*Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedür
Men kimem, saki olan kimdür mey ü sahba nedür
Gerçi canandan dil-i şeyda için kam isterem,
Sorsa canan bilmezem ka-ı dil-i şeyda nedür*

Sevgilinin varlığında yok olma, onunla bütünleşme şeklindeki benzer bir mana Vahapzade'nin şiirinde şu mısralarla ifade edilir:

*Heç bilmirem ne vaht harda
Meni menden nece aldın?
Mene menden yahın olub,
Meni menden uzag saldın.
(Lirika, s. 109)*

Hasretlik ve Aşkta Dolayı Yalnız Kalma

Sevgi karşılığı beklenen vuslat, onun kardeşi ayrılıktır. Ancak ayrılık her zaman aşkı besler. Sevenin sevdiğini beklemesi ise aşkın ta kendisidir. Seven birisi için sevgiliden ayrı olmak yalnız kalmak demektir. Bunun bir sebebi de, âşığa göre sevgili dünyanın en güzeldir ve herkes şairin sevgilisine âşıktır. Dolayısıyla aşk derdini paylaşacağı hiç kimse yoktur. Sevgiliden başkası da bu

derdin dermanı olamaz. Bunların hepsi yalnızlıktır. Fuzulî bu durumu ve yalnızlığını;

*Dost bî-perva felek bî-rahm ü devran bî sükûn
Derd çoh hem-derd yoh düşmen kavi tali' zebun*
(Tarlan, 2005: 519)

*Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bad-ı sabadan gayrı*
(Tarlan, 2005: 650)

*Yetdi bî-kesliğüm ol gayete kim çevremde
Kimse yoh çizginê girdab-ı beladan gayrı*
(Tarlan, 2005: 648)

beyitlerinde ifade eder. O kadar yanmıştır ki, aşk ateşi vücudunu yakmış ve onu inleyen bir neye dönüştürmüştür.

*Bezm-i ışk içre Fuzulî nice ah eylemeyüm
Ne temettü' bulunur neyde sedadan gayrı*
(Tarlan, 2005: 650)

Bütün bunlardan sonra yapayalnız kalan şair için tek dost Yaratandır.

*Cümle-i halk mana yar için ağyar oldu
Kalmadı kimse mana yar Huda'dan gayrı*
(Tarlan, 2005: 642)

Fuzulî'nin yukarıdaki beyitlerde ifade ettiği hasretlik ve yalnızlık temi Vahapzade'de;

*Seni gözler gözüm odlar saçarag yollarına
Vaht keçir ay dolanır, indi doğar nurlu sabah.
Egreb egreble görüşdü, yine sen gelmedin ah!..
Uyuyur indi heyat, göyde sükut, yerde sükut,
Bir menem gözleyen hesretle seni bir de sükut...*
(Bir Menem, Bir de Sükut, 5)

*Dövrân dönür, vaht keçir.
Sehere de az galır.
İndi gecelerimde,
Nağılım gelmir benim.*
(Nağıl Gecem, 96)

mısralarında akis bulur. Şair, kendisinin dışında gönülleri bir olan bütün canlıların kavuştuğunu; ancak kendisinin hâlâ kavuşamadı-

ğını belirterek hüsn-i talile başvurur. Sevgiliyi kendisinin dışında bir de sükutun beklediğini belirterek güzel bir teşhis yapar.

*Hesret üreyimde galadan möhkem,
Hicran çöplerinden bir yuva gurmuş.
Senin yanında da sene hesretem,
Hesret ayrılığdan uzun olurmuş.*

(Tezeden, 49)

Hasret yalnızca kişinin sevdiğinden uzakta olması ve kavuşma arzusu çekmesi değildir. Sevginin büyüklüğü bazen yanında bile sevgiliye hasret duymaktır.

*Yanında da olanda mene ele gelir ki,
Senden uzağam uzağ!
Uzağlıkta, sevgilim, sen bir yakınlığa bax!
Efsaneler danışır gönülüm cürbecür mene.
O gider hesretem ki, o gider teşneyem ki,
Senin yakınlığın da uzağ görünüür mene...*

(Lirika, s. 70)

mısralarında şair, yanındayken sevgiliye hasret olunabileceğini;

*Yanımda olanda uzağdasan sen.
Men seni görmürem olduğun kimi.
Senden ayrıldım mı,
Her yerde sensen,
Men görebilmirem, vallah, heç kimi!*

(Sen Oluram Men 144)

mısralarında ise sevgilinin yanındayken hayal ettiği gibi olmadığını, ayrıldığı zaman ise herkesin şahsında sevgilisini gördüğünü söyleyerek bazen insanın uzaktayken sevgiliye yakın olabileceğini belirtir.

*Yatmaq isteyirem...
Sensizliyimi
Yuxu denizinde batırım deye.
Yuxumsa kölgeni öz kölgem kimi
İzleyir gırganıb seni her şeye.
Yuxum çaçaq düşüb menden yan gezir,
Yuxum küçelerde sergerdan gezir.*

(Gör Nece Güçlüsen, 73)

*Sirrimiz sevdamız yatır derinde
Özüm özüm için unutulmuşam.*

*Men ki bu intizar gecelerinde
Sene özünden de yakın olmuşam.
(Bir Payız Gecesi, 129)*

mısralarında ise şair, ayrılığın verdiği ıstırabın tezahürünü, en güzel biçimde açıklar. Şair, sevgilisinden ayrı olduğunu unutmak için uyumak ister; ancak şairin uykusu da sevgilisini her şeyden kıskanıp onun gölgesini takip etmektedir. Uykusu, şairi terk etmiş ve sevgilinin ardından dolaşmaktadır.

*Demerem görmemişem men seni çohdandı gülüm,
Görürem suretini yalgız olandan olana
(Lirika, s. 205)*

mısralarında ise hasrette iken sevgiyi bulmayı, uzakta iken sevgiliyle olmayı hayal ederek gerçeği bulmayı arzular.

Hayatta her şey zıttı ile kaimdir. Kötü olmadan iyinin, çirkin olmadan güzelin, ayrılık olmadan sevginin bir anlamı yoktur. Her kavram zıttının içinde saklıdır. Vahapzade bundan hareketle sevginin, hasretin içinde gizli olduğunu şöyle anlatır:

*Gel gışaşa «zehrîmar», yaza «can» deme,
Gışın dehşetleri yaz içindedir.
Enişde yohuş var, yohuşda eniş,
En büyük ateş de buz içindedir
(Öz İçindedir, 182)*

Vahapzade de, Fuzulî gibi aşk ıstırabından mutluluk duyan, ondan dolayı hissettiği yalnızlıkla kendinden geçen bir anlayışa sahiptir. Bu zaman zaman o kadar ileri derecededir ki;

*Derdimden kaçanda derd yalgız galır,
Bu da benim için teze derd olur.
(2. Men Derdden Kaçanda, 55)*

mısralarında Vahapzade, dertten kaçtığı için derdin yalnız kaldığını ve onun da kendisi için bir üzüntü kaynağı olduğunu belirtir. Bu, aslında üzülmemek için âşık olmamak, âşık olmadığı için ise buna üzülme gibi bir kısır döngüdür.

*Gelecek bilirem, gözlediyim gün,
Hesrek bitecek mi?
Yoh, biten deyil.
Min görüş, arada serhed tek duran,*

*Bir hesret dağını eriden deyil.
Hesreti möhneti ömrüm boyunca
Bir vehdet eşgine yedim doyunca*
(Lirika, 138)

mısralarında ise ömür boyu çektiği mihnetten duyduğu hazzı ifade eder.

Aşk Acısından Mutluluk Duyma ve Aşkta Yok Olma

Fuzulî için aşk, insanı insan yapan değerdir. Aşk derdi ise çaresi olmayan, dermanın da insanı hasta ettiği bir derttir.

*Işk derdünden olur aşık mizacı müstakim
Aşıkun derdüne derman etseler bîmar olur*
(Tarlın, 2005: 226)

*Işk derdiyle hoşem el çek ilacumdan tabib
Kılma derman kim helakim zehr-i dermanumdudur*
(Tarlın, 2005: 244)

mısralarında Fuzulî, eğer aşk derdine derman bulsalar, âşıkların gerçekte o zaman hasta olacağını, aşk derdinin zamanla insan gönlünü ferahlattığını belirtir.

Vahapzade ise;

*Dermanı derd olan bir hesteyem men
Özüümü içimde dustag etmişem.
Dünyanın sevinci öz elimdeyken
Her şeyi özüme yasag etmişem*
(Lirika, s. 157)

mısralarında, aynı tezat sanatını yaparak Fuzulî'nin helakinin derdine ilaç olan merhemde olduğunu, "dermanı derd olan hesteyem" şeklinde ifade eder:

*Senden uzaklaşınca özümden de gendeyem,
Heç bilmirem, kimem, neçiyem, hardayam, neyem?
Gullukdan azad oldusa gul şar olar, feget,
Men ezad olmuşam, niye bes gem içindeyem?*
(Git'e, 155)

kıtasında, esir olanların hürriyete kavuşunca mutlu olduğunu; ancak aşk esiri olan kendisinin azat olunca niye mutlu olmadığını sorarak, bu azatlığın insanı mutsuz kılacağına işaret eder.

Vahapzade, gerçek sevgiyi hasrette bulduğunu;

*Hesret yollarının yolcusuyam men,
Sene hesretimde tapmışam seni.
Gecede gündüzem, yadsa toyam men,
Baş-ayag görürem odur, dünyanı*

(Lirika, s. 164)

mısralarıyla ifade ederken sevgiliden bir an ayrı kalmayı ve ayrılık çektiğini;

*Hardan bilesiniz ne çekirem men,
Özümden oluram, ancag özümden
Ondan birçe getre yana dönende,
Özüme dönürem, ona dönende*

(Men Neçe Bendeyem, 168)

mısralarıyla ifade ederken, sevgiliye yüzünü döndüğünde kendisine geldiğini, kendisini bulduğunu söyler.

Aslında maşukun canı kendisine ait değildir. O sevgiliye aittir ve maşuk da sevgili için adanan bir kurbandır, bir emanettir. Fuzulî bunu;

*Can ver gönül ol gamzeye kim bunca zamandır
Can ile seni sakladuğum anun içündür*

(Tarlan, 2005: 223)

mısralarıyla ifade eder.

*Cefa vü cevriye mu'tadem anlarsuz nolur halüm
Cefasına had ü cevriine payan olmasun Ya Rab*

(Tarlan, 2005: 93)

beyitinde ise, aşk ıstırabına o kadar alışmış, o kadar onunla bütünleşmiştir ki, bir an onların olmadığını düşünerek telaşlanır ve Hak'tan, sevgilinin cevri ve cefasının sonsuz olmasını diler.

Vahapzade ise;

*Gönül gece-gündüz telatüm ister,
Günahkar bilmirem burada kimseni,
Mene ıstırab ver, mene ezab ver,
Mene işkence ver, çoh sevim seni.*

(Mene İstırab Ver, 150)

dörtlüğünde, yaşadığı sıkıntı ölçüsünde mutlu olacağını vurgulayarak sevgiliden daha çok ızdırap, işkence ve azap vermesini ister.

*Men bir gem daşıyam,
Gelbine deydim.
Ne imiş bu dünya gemsiz, kedersiz?
Gördüyün yuhunu men de göreydim
Ceninle beraber, senden hebersiz*

(Lirika, s. 143)

mısralarında ise gam ve kederin olmadığı bir dünyanın anlamsızlığına işaret ederek;

*Eğer bu dünyada sen olmasaydın
Men kimi severdim, axı men kimi?
Sen eğer benimçün doğulmasaydın,
Kiminle bölerdim elemrimi?*

(Lirika, s. 18)

dörtlüğünde, bir an sevgilinin olmadığını düşünerek kendisiyle bütünleştiği sevgilisinin verdiği cefayı, derdini onunla paylaşmak olarak yorumlar ve onsuz hâlinin ne olacağını sorarak hayatın anlamsızlığını ima eder.

*Miskin Fuzulî'yem ki sana dutmuşam yüziüm
Ya bir kemine katre ki ummana yetmişem*

(Tarlan, 2005: 478)

beyitinde Fuzulî, sevgiliye olan aşkıdan dolayı kendini, denizlere karışan bir damlaya benzeterak aşkta yok olmayı ifade eder.

Vahapzade ise;

*Yanında bir guru cismem özüm de.
Ayrıldım,
Ruh oldub eriyirem men.*

*Eşitmir gulağım,
Görmür gözüm de.
Arzudur eşiden, hesretdir gören.
Adi bir insanam.*

senin yanında

*Başga gaygılarla yaşayıram men.
Ele ki, ayrıldım,*

...

*Vüsal demlerinde sen nur, men çirag,
Görürem men menem, sen de sen misen?
Ayrılığ demleri sen, sensen, ancag
Bilmirem, bes niye men olmuram men.*

*Senden ayrılında vahidem, birem.
Hem de bir hedefe vuruluram men.
Yanında, hemişe ikileşirem,
Ayrıldım, çevrilib sen oluram men.*

(Sen Oluram Men, 144-145)

şirinde sevgilinin varlığında yok olmayı, sevgiliden ayrıldığı zaman da kendisinin yok olarak sevgiliye dönüştüğünü söyler.

Vahapzade ise;

...

*Unudar fikirde , hayalda tekce
Unutmaz ürekte, seven seveni.
Men özüm-özüme "unut!" dedikce,
Özümü unudub tapıram seni...*

(Lirika, s. 25)

dörtlüğünde, sevenin zahirde unutmuş gibi görünse de unutamayacağını, kendi kendine, sevgiliyi unutmaması gerektiğini telkin ettikçe kendisini unutup sevgiliyi daha çok sevdiğini ve sevgisinin arttığını söyler.

*Men senin oduna yaş ağac kimi,
Asta cızıldayıb, asta yanırıdım.
Hele tutmamışdı alov gelbimi,
Hele tütsülenir, dumanlanırıdım
Odundan od alıbalışdım tamam,
Gerçeye çevrilib gümanım indi.
Daha tüstülenib dumanlanmıram,
İşığa çevrilib dumanım indi.*

(Lirika, s. 139)

mısralarında ise bir yaş ağacın yanarken çıkardığı sese benzettiği feryadının, gönlünün tam tutuşmadığı için olduğunu söyler. Hem tevriye hem teşbihle ifade ettiği bu durum, sevgilinin ateşi bütün kalbini kapladığı zaman sona ermiştir. Tutuşan kalp artık ses çıkar-mamaktadır, o artık ateşin kendisidir.

Fuzulî de;

*Gam-ı hecrdür kim artar eseriyle ışk zevki
Galat eylemiş Fuzulî ki visale talib olmuş*

(Tarlın, 2005: 326)

ayrılık derdinin aşk zevkini artırdığını, kendisinin bu gerçeği fark etmeyecek vuslat istediğini, bunun ise en büyük yanlış olduğunu belirtir.

*İsterem ki, sime dönüb men inleyem,
Öz gönlümü neğmelerde sene deyem.
(Men Hemişe Seninleyem, 46)*

mısralarında Vahapzade, sevgisini sevdiğine söyleyebilmek için bir tele dönmeyi ister. Eğer tel olursa, ondan çıkan nameler gönlündeki aşkı sevgiliye ifade edecektir.

Vahapzade, yine vuslatı tarif ederken onun gerçekte değil hayalde olduğunu ima ederek;

*Sen benim yâdımda olanda, bir an,
Güneş dolanmasın, yer herlenmesin!
Axmasın, yerinde dayansın zaman
Vüsal ayrılığla zeherenmesin.
(Cüme Günü, 10)*

*Yanında da olanda mène ele gelir ki,
Senden uzağam uzag!
Uzağlıgda, sevgilim, sen bir yaxınlığa bax!
Efsaneler danışır gönlüm cürbecür mene.
O geder hesretem ki, o geder teşneyem ki,
Senin yaxınlığın da uzag görünür mene...
(Lirika, s. 70)*

mısralarında, sevgiliden uzaktayken onu daha yakın hissettiğini belirtip özlemin şiddetinden yakınlığın uzaklık anlamına geldiğini dile getirir. Buna bir diğer örnek de;

*Bize birdir yaxın da, bize birdir uzag da.
İndi hansımız yoxug bilmirem bu otagda!
(Hansımız Yohug, 27)*

mısralarıdır. Vahapzade, bu kavramların izafi yalnızken, aslında sevgiliyle beraber bulunduğunu ima ederek sevgilinin mi kendi yanında, yoksa kendisinin mi sevgilinin yanında olduğunu istifhamıyla vurgular.

*İşığa möhtacdır işler, emeller,
Ancag garanlıgda görüşürük biz.
Özün de, ışığa ne lüzum, eger
Alışib yanırsa üreklerimiz.*

*Adamlar içinde benim deyilsen,
Hamı seyr eleyir hey, müdam seni.
Hemişe ışığda itirirem men,
Ancag garanlığda tapıram seni.*
(Işığ-Garanlıg, 31)

dörtlüklerinde ise, diğer insanlar için hayat galesinin gündüz yaşadığını, ateş kelimesini tevriyeli kullanarak eğer birisi sevmişse ve aşk ateşiyle yanmışsa sevgiliye kavuşmak için ışığa gerek olmadığını belirtir. İkinci dörtlükte de, gündüz herkesin sevgiliyi görmesine tahammül edemediğini vurgulayarak gündüz sevgiliyi kaybettiğini ve karanlıkta bulduğunu dile getirir. Bu, gündüz sevgiliyi hayal edememenin ıstırabıdır. Bunu başka bir şekilde;

*Men hissimde seni tapır,
İtirirem düşüncemde...*
(Biz Yene de Söze Geldik, 62)

mısralarında da ifade eder.

*Ay, günün eşgile daim yansa da
Onunla bir defe görüşmemişdir.*
(Ey Ana Tebiet, 12)

SONUÇ

Vahapzade, *Lirika* adlı eserindeki şiirlerinde çoğu Türk şiirinin geleneksel vezni hecenin 11'li kalıbıyla ve genelde dörtlük nazım birimiyle şiirler yazmıştır. Vahapzade'nin hece vezni ile yazdığı bazı şiirlerinde mısra kırılmalarına rastlarız. Bu kırılmalar, şiirde ahengi yakalamanın ötesinde, göze de hitap etmektedir (Çetin, 2004: 159). Bentlerdeki mısra kırılmaları, geleneksel vezni ve şiirin ahengini bozmamaktadır. Bunu Vahapzade'nin şiirdeki arayışı kabul etmek gerekir ki, bu arayış geleneğin üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Hecenin 7, 8, 12 ve 14'lü yazılmış şiirleri için de aynı şeyi söylemek mümkündür. "Goşmalar", "Geraylılar" ve "Gezeler" ise geleneğin hiç değiştirilmeden yaşatıldığı şiirlerdir.

Şekli özelliklerin dışında, *Lirika* adlı eserden seçtiğimiz ve Fuzulî'nin beyitleri ile karşılaştırdığımız şiirleri, Vahapzade'nin aşk anlayışı, aşk ıstırabından haz duyması, yalnızlık duygusu, her şeye rağmen aşkına sadık kalması ve bunu bir nimet kabul etmesi, bunları ifade tarzı ve ifade ederken kullandığı üslup ile Klasik Divan şiirimizin zir-

vedeki şairi Fuzulî'yi hatırlatmaktadır. Türk edebiyatının, özellikle de, Azerbaycan sahasının en büyük şairi Fuzulî'nin, bir Azerbaycanlı şairi bu kadar etkilemesi, 1920-1990 arasındaki 70 yıllık baskı ve şiddet dönemini dikkate almazsak normaldir. Bunlar göz önüne getirildiğinde ise, Vahapzade'nin şiirlerindeki bu tespitler mucize kabul edebileceğimiz, rejim tarafından men edilen geleneğin canlılığını gösteren örneklerdir. Bu anlayışın, gazeller dışında, hece vezni ve dörtlüklerle yazılmış şiirlerde yaşatılması da ayrıca önemlidir.

Aşkın büyüsunü yitirdiği, sihrini kaybettiği, maddeleştigi ve yüz güzelliği ve beşerî arzularla eş anlamlı hâle geldiği günümüzde; hele hele maddeci bir anlayışın hâkim olduğu bir demir perde sınırları içinde, bu şiirlerin varlığı, gençler ve gelecek kuşaklar için bir kat daha önem kazanmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1 Behtiyar Vahapzade, *Lirika*, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı, 1990.
- 2 Anadolu sahası Halk edebiyatında semai türüne karşılık gelen geraylı, koşmanın tarzında sekiz hece ile yazılan halk şiiri türüdür. Cinas geraylı, çığalı geraylı, dodakdeymez çığalı geraylı, sallam geraylı, negarathı geraylı gibi türleri vardır (Bk. Elçin Velayet Guliyev, *Özümüz ve Sözüümüz*, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı, 1993, s. 52). Şiirdeki bent sayısı 3, 5 ve 7 civarında değişir, konusu güzellik, muhabbet, tabiat ve dostluktur. (Bk. Eziz Mirehmedov, *Edebiyatşunaslık Terminleri Lügeti*, Maarif Neşriyyatı, Bakı, 1978, s. 91).
- 3 Vahapzade'nin *Lirika*'sındaki bazı şiirler başlıksızdır. Çalışmamızda örnek aldığımız bu şekilde olan şiirleri parantez içinde kitabın adı ve sayfa numarasını vererek belirttik.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Yavuz, (1994), "Bahtiyar Vahabzade'nin 'İki Gorhu Adlı Manzumesi' Azeri Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul.
- Çetin, Nurullah, (2004), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara.
- Dilçin, Cem, (1995), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Guliyev, Elçin Velayet, (1993), *Özümüz ve Sözüümüz*, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı.
- İpekten, Haluk, (2003), *Fuzulî, Hayatı- Sanatı- Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karataş, Turan, (2004), *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, Abdülkadir, (1989), *Fuzulî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karayev, Yaşar Vahidoğlu, (1993), "Hüseym Cavid", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, c. IV, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karayumak, Ömer, (2007), "Yunus Emre'de Hümanizm Kavramı ve İnsanlık Sevgisi", *Yunus Emre*, Karaman İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Karaman.
- Mazıoğlu, Hasibe, (1997), *Fuzulî Üzerine Makaleler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mirehmedov, Eziz, (1978), *Edebiyatşunaslık Terminleri Lügeti*, Maarif Neşriyyatı, Bakı.
- Özkan, İsa, (2009), "Sevgi ve Samimiyet Abidesi Bir Şair: Bahtiyar Vahapzade", *Türk Yurdu*, S. 263, Temmuz 2009, Ankara.
- Tarlan, Ali Nihat, (2005), *Fuzulî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Vahapzade, Bahtiyar, (1990), *Lirika*, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı.
- Vahapzade, Bahtiyar, (1999), *Vatan Millet Anadili*, (çev. Fatih Ordu-Melahet İbrahimova-Seriyeye Ağayeva), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.